

Comparative Legilinguistics

vol. 38/2019

DOI : <http://dx.doi.org/10.14746/cl.2019.38.1>

JĘZYK PRAWNY W TEKŚCIE USTAWY (NA PRZYKŁADZIE PROJEKTU USTAWY PRAWO O SZKOLNICTWIE WYŻSZYM I NAUCE)

prof. dr hab. MARIA TERESA LIZISOWA

Abstrakt: Celem jest ustalenie, czy tekst ustawy jest redagowany tak, by możliwa była jasność prawa w warunkach pewności prawa oraz przewidywalność zachowań obywatela podczas stosowania ustawy. Projekt ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce jest napisany językiem prawnym. We wzorcu gatunkowym tekstu została zachowana procedura normotwórcza, wspólna dla wszystkich porządków prawnych. Tekst jest performatywny, bo jest aktem stanowienia prawa. Jest też normatywny, bo ustanawia generalne normy prawne. W niniejszym artykule autorka przyjmuje, że podstawowym pojęciem prawnym i zarazem pojęciem prawniczym jest stosunek prawny.

Słowa kluczowe: język prawny, projekt ustawy, prawo o szkolnictwie wyższym i nauce

LEGAL LANGUAGE IN THE LEGISLATIVE TEXT (THE CASE STUDY OF THE BILL ON HIGHER EDUCATION AND SCIENCE)

Abstract: The aim of the paper is to determine whether the text of the act is edited in such a way that legal clarity is possible under conditions of legal

certainty and predictability of citizen behaviour when applying the act. The bill: law on higher education and science is written in legal language. The genre pattern of the text maintains a normative procedure which is mutual to all legal orders. The text is performative because it is an act of law making. It is also normative because it sets general legal norms. In this article, the author assumes that the basic legal concept is the legal relationship.

Key words: legal language, bill, law on higher education and science

Wstęp

Gdy mówi się o języku, analizie podlega przedmiot abstrakcyjny złożony ze znaków językowych wytwarzanych w procesie poznania. Znaki językowe służą przekazywaniu treści poznawczych podczas komunikowania się ludzi. W lingwistyce język jest przedstawiany jako system za pomocą struktur znaków językowych – wyrazów, zdań, tekstów – i za pomocą sieci związków między nimi. O systemie języka pisałam w książce *Komunikacyjna teoria języka prawnego*¹. Obecnie zaprezentuję urzeczywistnianie się systemu języka prawnego w rządowym projekcie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Zwrócę uwagę na wdrażanie struktur systemowych języka powszechnego do tekstu ustawy i nadawanie im prawniczego znaczenia w odniesieniu do pojęć prawnych oraz na rozumienie tekstu ustawy na poziomach dyrektywnym, deskryptywnym i presupozycji, a w związku z tym na komunikatywność zdania normatywnego, przepisu prawnego, jednostek redakcyjnych ustawy². Celem jest ustalenie, czy tekst ustawy jest redagowany tak, by możliwa była jasność

---

¹ Zob. M.T. Lizisowa, *Komunikacyjna teoria języka prawnego*, Poznań 2016. Przyjmuję, że język naturalny, a także język specjalistyczny jakim jest język prawny, nie jest systemem w pełnym znaczeniu tego terminu. Ma tylko niektóre cechy systemu. Por. stanowisko w tej sprawie, Walery Pisarek, *Pojęcie pola wyrazowego i jego użyteczność w badaniach stylistycznych*, „Pamiętnik Literacki” 1967, 58/2, s. 509.

² Zob. podejście pragmatyczno-semantyczne interpretatora do odczytania tekstu prawnego, R. Sarkowicz, *Poziomowa interpretacja tekstu prawnego*, Kraków 1995, s. 61–174. Nie zajmuję się poprawnością gramatyczną ani korektą tekstu.

prawa w warunkach pewności prawa oraz przewidywalność zachowań obywatela podczas stosowania ustawy³.

W opinii rządu ustawa jest nowoczesną „Konstytucją dla Nauki”. Ma zapewnić doskonalenie nauki, stabilność zatrudnienia i kariery naukowej pracowników, ma również usankcjonować nowy model kształcenia studentów i doktorantów – przyszłych elit. Ma też wzmocnić potencjał polskiej nauki przez dodatkowe strumienie finansowania badań naukowych i ewaluację działalności naukowej⁴.

Projekt ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce jest napisany językiem prawnym, to oczywiste. We wzorcu gatunkowym tekstu została zachowana procedura normotwórcza, wspólna dla wszystkich porządków prawnych. Tekst jest performatywny, bo jest aktem stanowienia prawa. Jest też normatywny, bo ustanawia generalne normy prawne. Treści prawne są abstrakcyjne, tj. odnoszą się do potencjalnych, przyszłych sytuacji bo normy prawne generalne istnieją tylko w świadomości nadawcy i odbiorcy tekstu, chociaż obowiązują w rzeczywistości pozajęzykowej. Treści prawne są też modalne deontycznie, bo z woli nadawcy tekstu konstytuują prawa i obowiązki stron. Są to pragmatyczne cechy języka prawnego o charakterze zewnątrzjęzykowym, które wynikają z kulturowego kontekstu stanowienia prawa. Jest im jednak podporządkowana szata słowna ustawy.

1. Pojęcia prawne a normatywne rozumienie tekstu projektu ustawy

W tekście prawnym występuje słownictwo języka ogólnego lub słownictwo z dziedziny życia społecznego regulowanej danym aktem legislacyjnym, które w percepcji tekstu ustawy reprezentuje pojęcia

---

³ O jasności prawa niesłusznie utożsamianej z jednoznacznością tekstu prawnego, co z wielu względów jest niemożliwe, ani z dostępnością prawa, co wymaga mediatyzacji wyspecjalizowanych prawników, zob. T. Gizbert-Studnicki, *Postulat jasności i zrozumiałości tekstów prawnych a dostęp do prawa*. W *Prawo i język*, red. A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec, Warszawa 2009, s. 9–18.

⁴ Zob. prezentacja podsumowania zmian, „Doskonalimy Polską Naukę” w Internecie, <http://konstytucjadlanauki.gov.pl/pobierz-projekt>.

prawne oraz zbieżne z nimi w doktrynie prawa pojęcia prawnicze będące wytworem kultury prawa stanowionego. Słownictwo to koncentruje się w dwóch polach leksykalno-semantycznych: rzeczownikowym i czasownikowym.

W niniejszym artykule przyjmuję, że podstawowym pojęciem prawnym i zarazem pojęciem prawniczym jest stosunek prawny. Jego elementami są podmioty stosunku prawnego (osoby, strony), skorelowane uprawnienia i obowiązki stron, przedmiot stosunku prawnego, (którego dotyczą prawa i obowiązki) oraz fakty prawne. Stosunek prawny jest stosunkiem tetycznym, który powstaje w następstwie postanowienia przez kompetentny podmiot normy postępowania dla kogoś i zakomunikowania adresatowi normy o tym fakcie. Równorzędny stosunek prawny zachodzi między osobą obowiązaną przez normę do określonego postępowania a recypientem działania nakazanego przez tę normę. Norma prawna wyznacza adresatowi obowiązek lub dozwoleństwo postępowania, a recypientowi wyznacza uprawnienie do takiego a nie innego zachowania się w związku z obowiązkiem adresata. Normy prawne to wyinterpretowane z przepisów prawnych treści zmierzające do ugruntowania czyjegoś władztwa, stawiające adresata w sytuacji przymusowej działania lub w sytuacji możliwości działania, a recypienta w sytuacji możliwości zachowania się⁵. Rozróżnienie pojęć prawnych i pojęć prawniczych jest czysto pragmatyczne. Podstawowe pojęcia prawne odczytuje się w języku prawnym, lecz można je zinterpretować tylko w wykładni prawniczej jako elementy stosunków prawnych i norm prawnych. W lingwistyce interpretacja podstawowych pojęć prawnych następuje poprzez analizę struktur języka. Na poziomie normatywnym wyrażeniom językowym przypisuje się znaczenie podstawowych pojęć

---

⁵ Podstawowe pojęcia prawne zostały zdefiniowane w ogólnej nauce o prawie jako terminy prawnicze. Charakterystyka pojęć prawnych i terminów prawniczych jest domeną nauk prawniczych – teoretycznych i praktycznych. Konkretnymi pojęciami prawnymi można się kierować w opisie i porządkowaniu słownictwa tekstów prawnych współczesnych i historycznych. Zob. struktura semantyczna języka prawnego przyporządkowana odniesieniem składników zdania normatywnego (wyrażeń tekstowych) do terminów prawniczych oznaczających pojęcia prawne. M.T. Lizisowa, *Komunikacyjna teoria języka prawnego...*, s. 168–171; por. terminy i pojęcia prawne staropolskie, M.T. Lizisowa, *Podstawowe terminy prawne w statutach staropolskich na tle słowiańskim. Studium semantyczne*, Wydawnictwo Naukowe WSP: Kraków 1995, s. 43–45.

prawnych jako bytom istniejącym intencjonalnie w środowisku prawniczym. Symbole języka reprezentują elementy stosunków prawnych tetycznych i norm prawnych generalnych.

1.1. Struktura głęboka i struktury powierzchniowe zdania normatywnego

Układ wyrazów w zdaniu normatywnym nie jest dowolny. Rozumienie wypowiedzi ustawodawczej na poziomie normatywnym buduje struktura zdania jądrowego w szyku prostym (struktura głęboka), bowiem wyjściowy szereg składniowy takiego zdania obejmuje podmiot, orzeczenie oraz konieczne i wystarczające komunikacyjnie dopełnienia, które w tym zdaniu wyznaczają elementy normy prawnej (np. *rektor* ‘adresat’, *może* ‘kompetencja’ *przyznać* ‘działanie’, *studentowi* ‘recypient’ *stypendium* ‘przedmiot regulacji’ w zdaniu: *Rektor –może przyznać – studentowi – stypendium*, art. 88 ust. 5). Na pierwszym miejscu stoi podmiot gramatyczny(*rektor*) – nazwa adresata normy prawnej będącego jednym z podmiotów prawnych w stosunku prawnym tetycznym. Nazwa ta jest znakiem osoby i tematem zdania regulującego postępowanie tej osoby. Na drugim miejscu stoi orzeczenie (*może przyznać*) – predykat, który reguluje postępowanie adresata normy prawnej. Trzecie i czwarte miejsce zajmują dwa dopełnienia – nazwa recypienta działania wyznaczonego zdaniem normatywnym i zarazem nazwa drugiego podmiotu prawnego(*studentowi*), a także nazwa przedmiotu regulacji prawnej (*stypendium*). Struktura zdania jądrowego organizuje rozumienie tekstu prawnego na poziomie normatywnym, a wpisanie tego zdania w performatywny kontekst stanowienia prawa nadaje mu charakter dyrektywalny.

Podstawowa struktura gramatyczna normatywnego zdania jądrowego jest w praktyce legislacyjnej rozbudowana określeniami w formie wyrażań, np. *stypendium –socjalnego, studentowi – o którym mowa*. Różne są też sposoby formułowania orzeczeń – prostych (*odmawia*) i złożonych (*może przyznać*), jak wart. 88 ust. 4, a także ust.5:

Art. 88. 4. **Rektor** albo komisja stypendialna lub odwoławcza komisja stypendialna **odmawia przyznania stypendium** socjalnego **studentowi**, którego miesięczny dochód na osobę w rodzinie nie przekracza kwoty określonej w art. 8 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej...

5. **Rektor** albo komisja stypendialna lub odwoławcza komisja stypendialna **może przyznać studentowi stypendium** socjalne w przypadku, o którym mowa w ust. 4...

Zdania te są wypowiedziami nieróżniącymi się formalnie od wypowiedzi w codziennym języku powszechnym. Jednak w prawodawczym akcie mowy mają wyjątkowe znaczenie, bo ich treść wyraża normy prawne, a struktura wyjściowego szeregu składniowego buduje spójność w komunikacji słownej nadawcy skierowanej do adresata wypowiedzi, wyrażając powinność jego postępowania. Nadawcą w ustawie jest ustawodawca idealny. Trzeba jednak zaznaczyć, że wola ustawodawcy jako prawodawcy jest wyrażana w akcie ustawodawczym, którym przekazuje on swą władzę pod rządy prawa, zaś prawo stosuje się według ustanowionych przepisów prawnych. Adresatem wypowiedzi ustawodawczej jest każdy, czyje postępowanie reguluje zdanie normatywne będące wypowiedzią normatywną i zarazem dyrektywalną.

Układ szeregowy wyrazów w strukturze głębokiej (podstawowej) zdania normatywnego zawiera konieczne i wystarczające komunikacyjnie informacje ustanawiające normę postępowania, a cały przepis prawny zawiera ponadto wyrażenia wskazujące podmiot i określające dopełnienia w strukturach powierzchniowych zdania pojedynczego rozwiniętego czy zdania złożonego, którymi są opisane warunki i okoliczności obowiązywania tej normy postępowania(zob. tabela 1.).

Tabela 1. Wyjściowy szereg składniowy wyrazów w zdaniu normatywnym i jego obudowa

KOLEJNE MIEJSCE CZĘŚCI ZDANIA	STRUKTURA GŁĘBOKA	OKREŚLENIA DO PODMIOTU I DOPEŁNIEŃ W STRUKTURZE POWIERZCHNIOWEJ ZDANIA ZŁOŻONEGO
ZDANIE NORMATYWNE		

1) podmiot (adresat)	Rektor	albo komisja stypendialna lub odwoławcza komisja stypendialna
2) orzeczenie (czynność)	odmawia	
3) dopełnienie (przedmiot)	przyznania stypendium	socjalnego
4) dopełnienie (recypient)	studentowi	którego miesięczny dochód na osobę w rodzinie nie przekracza kwoty określonej w art. 8 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej,
1) podmiot (adresat)	Rektor	albo komisja stypendialna lub odwoławcza komisja stypendialna
2) orzeczenie (czynność)	może przyznać	w przypadku, o którym mowa w ust. 4
3) dopełnienie (recypient)	studentowi	
4) dopełnienie (przedmiot)	stypendium	socjalne,

W tabeli 1. przedstawiono uszeregowanie wyrazów w strukturach głębokich zdań normatywnych, wydzielonych z typowego przepisu prawnego.

W projekcie ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce, jak w każdym innym tekście prawnym, znajdują się również zdania normatywne, których struktury powierzchniowe są derywowane od struktury głębokiej według reguł frazowych języka etnicznego, a szyk wyrazów jest przestawny: 1) w pozycji tematu zdania jest nazwa recypienta działania nakazanego zdaniem (np. *Studentowi przysługuje prawo do korzystania z 50% ulgi w opłatach...*, art. 105); 2) w pozycji tematu zdania jest nazwa czynności podlegającej normowaniu (np. *Splata kredytu studenckiego jest dokonywana w równych miesięcznych ratach...*, **art. 101 ust.1**); 3) tematem zdania jest nazwa przedmiotu regulacji prawnej (np. *Praca dyplomowa jest samodzielnym*

opracowaniem zagadnienia naukowego. art. 76 ust 2). Zdania te wyrażają dyspozycje, 1) komu przysługuje prawo, 2) jakie ma być postępowanie podmiotów stosunków prawnych ustanowione dyspozycją w zdaniu normatywnym, 3) albo jaki ma być stan przedmiotu regulacji prawnej. W praktyce legislacyjnej ich struktura gramatyczna bywa również rozbudowana określeniami w formie wyrażen czy zdań podrzędnych (podobnie jak w tabeli 1.). Układ wyrazów w zdaniu jest zsynchronizowany z dyspozycją tego, co reguluje przepis prawny. Lecz działanie adresata dyspozycji nie jest uregulowane. Zdania w szyku przestawnym wymagają kooperacji kontekstu językowego lub sytuacyjnego.

W ustawie mogą też pojawić się zdania niepełne informacyjnie. Jeśli brakuje w nich pełnej informacji – kto czyni co komu – luzy informacyjne dopuszczają interpretację przepisu prawnego niekoniecznie zgodną z intencją nadawcy tekstu. Niby wiadomo, że według art. 101 ust. 1. kredyt studencki powinien spłacić student, chociaż może to uczynić ktoś inny za studenta. Art. 76 ust. 2:

Art. 76. 2. Praca dyplomowa jest samodzielnym opracowaniem zagadnienia naukowego, artystycznego lub praktycznego albo dokonaniem technicznym lub artystycznym, prezentującym ogólną wiedzę i umiejętności studenta związane ze studiami na danym kierunku, poziomie i profilu oraz umiejętności samodzielnego analizowania i wnioskowania.

także sugeruje, że praca dyplomowa powinna być wprawdzie samodzielnym opracowaniem zagadnienia naukowego artystycznego lub praktycznego, prezentującym wiedzę studenta związaną ze studiami na danym kierunku, jednak student nie został wskazany w zdaniu normatywnym jako adresat, więc możliwa jest supozycja, że pracę dyplomową może napisać ktokolwiek – niekoniecznie student.

1.2. Relacje modalne w zdaniach normatywnych

Zdania normatywne są działaniami językowymi po to, by spowodować czyjeś konkretnie ustanowione postępowanie. Funkcją orzeczeń modalnych jest wyrażanie dyspozycji nadawcy tekstu w różnych

odcieniach konieczności i możliwości. Orzeczenia konstytuują relacje modalne, przekazując dyspozycje o czynnościach, stanach i właściwościach osób i rzeczy. Typowe dla struktur głębokich zdań normatywnych są orzeczenia złożone z czasownika modalnego *powinien*, *może*, *ma prawo* i bezokolicznika, albo orzeczenia złożone *jest uprawniony*, *jest obowiązany*, poprzedzające bezokolicznik. Czasownik modalny *powinien* nie występuje w projekcie tej ustawy. Zwykle ekwiwalentami tekstowymi czasowników modalnych w strukturach powierzchniowych zdań normatywnych są orzeczenia czasownikowe, którym w interpretacji przypisuje się znaczenie 'powinien czynić' lub orzeczenia imienne z łącznikiem *jest* w znaczeniu 'tak powinno być'. Znaczenie gramatyczne czasowników w zdaniu normatywnym nie jest tożsame z ich znaczeniem intencjonalnym. Zatem modalność zdania normatywnego jest wyraźnie odmienna od powszechnego rozumienia, bowiem znaczenie modalne wyznacza kontekst stanowienia prawa. W projekcie ustawy orzeczenia zdań normatywnych przekazują dyspozycje zdecydowanie nakazowe, zdecydowanie zakazowe albo zdecydowanie dozwolone.

Wszystkie typy orzeczeń nakazowych mają wywołać reakcje postępowania podmiotów stosunków prawnych. Orzeczenia nakazowe przenoszą znaczenie konieczności działania sprawcy czynności na osoby i na rzeczy, np. *Minister... wpisuje uczelnię... do ewidencji* (art. 39. 1.) *Student jest obowiązany... do... składania egzaminów* (art. 107. 2.). Negacją nakazu jest zakaz działania sprawcy czynności, np. *Uczelnia nie pobiera opłat* (art. 80. 6); 3) lub orzeczeniem imiennym *Wpis do ewidencji jest ważny* (art. 39. 3.), *Federacja jest podmiotem uprawnień związanych z posiadaniem kategorii naukowej...*, w którym czasownik *jest* ma prawnicze znaczenie przymusu. W ostatnim przykładzie nakaz wyznacza adresatowi obowiązek korzystania z uprawnień nadanych mu innym dokumentem.

Zdanie normatywne zakazuje też organom uczelni (adresatom normy prawnej) działań naruszających uprawnienia instytucji spoza systemu szkolnictwa wyższego i nauki, regulowanych innymi ustawami, np.:

Art. 33. Rozstrzygnięcia organów uczelni nie naruszają uprawnień związków zawodowych wynikających z ustaw.

Zakazuje również korzystać z przedmiotów, które takich uprawnień nie dają:

Art. 327.3. Dyplom potwierdzający ukończenie studiów wydany przez zagraniczną uczelnię... nie daje uprawnień, o których mowa w ust. 2...

To znaczy, że adresat ma obowiązek korzystać z uprawnienia do posiadania kategorii naukowej we wskazanym zakresie. Zakazy jako obowiązki wyrażają zaprzeczone orzeczenia czasownikowe w czasie teraźniejszym: *nie naruszają*= *są obowiązane nie naruszać*.

Obowiązek respektowania uprawnień innych podmiotów stosunków przez uczelnie widać jeszcze wyraźniej, kiedy ustawodawca używa słowa *prawo*. Słowo *prawo* dominuje w odniesieniu do praw podmiotowych recypientów nakazanego działania: 1) prawa jakieś: *członkowie wspólnoty uczelni mają prawo organizowania zgromadzeń*, art. 52.1, *członkowi wspólnoty uczelni przysługuje czynne prawo wyborcze w uczelni*, art. 10 ust. 2; 3.; 2) prawa do czegoś: *student ma prawo do przeszkolenia*, art. 84,1; *pracownik ma prawo dochodzić od uczelni udziału w środkach z komercjalizacji*, art. 156 ust. 2.; *organ kolejalny – PSRP – ma prawo do wyrażania opinii*, art. 339.2.; 3) albo ogólnie: *prawa człowieka*, art. 11 ust.7; *prawa publiczne*, art. 20 pkt 2). Znaczy to, że prawa innych rodzą obowiązki uczelni i instytutów, podczas gdy one same nie mają wprost sformułowanych praw podmiotowych. Nie ma więc miejsca, jak w systemie języka prawnego, na równorzędne relacje modalne, kiedy obowiązek jednego podmiotu prawnego jest skorelowany z uprawnieniem drugiego podmiotu prawnego, co jest znamienne, jeśli chodzi o rozumienie prawnicze relacji modalnych w ustawie.

Szkolnictwo wyższe i nauka mają natomiast zapewnioną wolność nauczania, twórczości artystycznej, badań naukowych i ogłaszania ich wyników w jednym z artykułów:

Art. 3.1. Podstawą systemu szkolnictwa wyższego i nauki jest wolność nauczania, twórczości artystycznej, badań naukowych i ogłaszania ich wyników oraz autonomia uczelni.

Natomiast preambuła ustanawia, że „obowiązkiem władzy publicznej jest tworzenie optymalnych warunków dla wolności badań naukowych

i twórczości artystycznej, wolności nauczania oraz autonomii społeczności akademickiej” – jest to więc wolność prawnie chroniona.

W projekcie ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce modalność prawną uprawnienia wyraża czasownik *może* będący wraz z bezokolicznikiem orzeczeniem modalnym w zdaniach normatywnych. Czasownik zaprzeczony *nie może* wyraża kategorię zakazu:

Art.11.5. Uczelnia może prowadzić domy studenckie i stołówki studenckie. Art. 20.1. Członkiem rady uczelni może być osoba, która...

Art. 146.3. Pracownik uczelni, który otrzymał odpawę, nie może ponownie nabywać do niej prawa.

Art. 202.4. Promotor nie może być członkiem komisji.

Osoba fizyczna bądź osoba prawna wskazana podmiotem zdania ma dozwoloną ('może') lub zakazaną ('nie może') możliwość działania albo przyznaje się jej uprawnienie ('może być') lub brak uprawnienia ('nie może być') na indyferentną sytuację bycia kimś w danym normatywnym stanie rzeczy.

1.3. Obowiązki i uprawnienia osób jako rodzaj informacji dyrektywnej

Analizując rozumienie tekstu projektu ustawy w kontekście pojęć prawnych, stwierdza się, że tekst ustawy na poziomie dyrektywnym należy interpretować jako zbiór przepisów prawnych, w których nazwy osób mają znaczenie podmiotów stosunków prawnych, nazwy rzeczy mają znaczenie przedmiotów regulacji prawnej, a nazwy postępowania, zachowania się, stanu lub właściwości osób orzekają modalności prawne obowiązku lub uprawnienia dla podmiotów prawnych.

Z analizy pól leksykalno-semantycznych rzeczowników i czasowników w projekcie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce wynika, że sytuacje prawne przekazywane typem zdania normatywnego są ustanawiane jako konieczność lub możliwość postępowania dla podmiotów prawnych. Strategia tekstu prawnego jest ukierunkowana na tworzenie wspólnoty ludzkiej, jaka powstaje

w społeczności regulowanej normami prawnymi. Pole leksykalno-semantyczne rzeczowników tworzą nazwy osób prawnych i osób fizycznych. Regulacji prawnej podlega postępowanie osób, wzajemne wobec siebie i wobec rzeczy. Rzeczy mogą być materialne lub niematerialne.

Na poziomie dyrektywnym rozumienie i interpretacja przepisu prawnego wymaga odróżnienia zdania normatywnego od pozostałych części przepisu. Rozumienie i interpretacja zdania normatywnego polega na umiejętności odczytania normy prawnej i zidentyfikowania jej elementów. Spójność informacyjna polega na wskazywaniu kto, komu i co powinien, może lub nie może uczynić i zarazem kto może lub nie może domagać się od kogoś takiego a nie innego działania.

Ustawa reguluje ten stan rzeczy z mocy prawa. Nadaje uczelniom oraz instytutom naukowym obowiązek zapewnienia praw podmiotowych osobom fizycznym i organom kolegialnym istniejącym w ich strukturach organizacyjnych. Ponadto nakazuje i uprawnia instytucje o nadrzędnym statusie społecznym i podmioty pełniące ważne funkcje państwowe obowiązek ingerowania w sprawy uczelni i instytutów. Przynależność nazw osób i nazw rzeczy oraz nazw czynności modalizowanych deontycznie do podstawowej struktury predykatowo-argumentowej zdania normatywnego wyraża funkcja składniowa części zdania. Elementem semantycznie obligatoryjnym są treści modalne zawarte w predykatkach i treści informacyjne, zawarte w nazwach wyjściowego szeregu składniowego zdań normatywnych. Tak więc, każda jednostka tekstowa, czyli przepis prawny ma tylko takie elementy systemu języka prawnego, które wskazują podmiotem zdania osobę obowiązującą do działania i określają dopełnieniem w zdaniu drugą z osób pozostających w stosunkach prawnych tetycznych uprawnioną do określonego zachowania się oraz wskazują lub określają sporną rzecz, a także orzekają postępowanie obu osób wraz z intencją komunikowania. Taka normatywna sytuacja prawna jest wyjątkowo prosta. Odczytanie wiedzy prawniczej w znakach językowych zdania normatywnego jest stosunkowo łatwe w interpretacji językowej. W tekście prawnym słowa włączone do przepisów prawnych zyskują prawniczy sens wydobyty w interpretacji. Skomplikowana może być reglamentowana rzeczywistość prawna, którą opisują części konstatywne przepisu prawnego, co czyni trudności interpretacyjne przepisu prawnego w wykładni prawniczej. Są w tym tekście zapożyczenia z powszechnie

używanego języka polskiego i z języków specjalistycznych wielu dziedzin nauki, które nie należą do języka prawnego.

2. Komunikatywność deskryptywna przepisu prawnego w projekcie ustawy

W procesie linearnego odczytania przepisów prawnych na poziomie deskryptywnym interpretator projektu ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce rekonstruuje świat przedstawiony w tekście. Jest to konstruowany przez nadawcę świat tekstu, to jest **świat norm prawnych**. Przedstawia środowisko szkolnictwa wyższego i nauki jako rzeczywistość reglamentowaną w ustawie. **Desygnatami nazw** są osoby, rzeczy, czynności, stany i właściwości, między którymi związki ma regulować ustawa w przyszłości. **Zdania mają odniesienie** do sytuacji prawnych, w jakich zgodnie z ustanowionym prawem będą miały postępować osoby w określonych warunkach i okolicznościach.

2.1. Struktura głęboka przepisu prawnego

Świat tekstu jest reglamentowany formułami gramatycznymi przepisów prawnych. Podstawową strukturą przepisu prawnego jest zdanie podrzędnie złożone okolicznikowe warunku, zbudowane według reguły logicznej „Jeżeli p, to q, które konstytuuje normę prawną złożoną z hipotezy i dyspozycji, czyli normę prawną hipotetyczną. W takim zdaniu hipoteza określa warunki obowiązywania dyspozycji, to jest właściwej normy prawnej wyrażonej w dyspozycji. Przepisy prawne są też redagowane w formie zdań prostych, komunikujących normy prawne kategoryczne, które wyrażają dyspozycje obowiązujące w każdych warunkach. Niezależnie od tego, czy przepis prawny jest wysłowieniem normy prawnej hipotetycznej, czy normy prawnej kategorycznej, *meritum* normy prawnej komunikuje zdanie normatywne, ponieważ wprowadza modalizator intencji

ustawodawczej. Zdanie podrzędne opisuje warunki, w jakich norma prawna obowiązuje (zob. wyżej pkt 1.1.).

W projekcie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce przepisy prawne są przyporządkowane, chociaż rzadko, normom prawnym hipotetycznym. Spójnik warunkowy *jeżeli* wprowadza zdanie podrzędne warunkowe w stosunku do zdania normatywnego nadrzędnego, np.:

Art. 142. 2. Jeżeli pracownik nabył prawo do nagrody, będąc zatrudnionym w innym wymiarze czasu pracy niż w dniu jej wypłaty, podstawę do obliczenia wysokości nagrody stanowi wynagrodzenie przysługujące pracownikowi w dniu nabycia prawa do nagrody.

Tekst przepisu prawnego komunikuje, że będą tacy pracownicy, którym należy się nagroda, że wysokość nagrody zależy od wymiaru czasu pracy, że podstawę do obliczenia wysokości nagrody stanowi wynagrodzenie przysługujące pracownikowi w dniu nabycia prawa do nagrody, a ponadto, że przepis ten obowiązuje, jeżeli pracownik nabył prawo do nagrody.

Nawet gdy w przepisie prawnym spójnik warunkowy *jeżeli* jest wprowadzony do zdania złożonego rozbitego na punkty, np.:

Art. 469. 2. Centrum może nadawać:

- 1) stopień doktora, jeżeli spełnia wymagania określone w art. 185 ust. 1;
- 2) stopień doktora habilitowanego, jeżeli spełnia wymagania określone w art. 218.

to i tak okoliczność warunkująca efekt działania (nadanie stopnia) jest komunikowana w zdaniu podrzędnym warunkowym. Redaktor projektu tej ustawy najczęściej jednak zrehabilitował przepisy w formie zdań pojedynczych, przyporządkowane normom kategorię kategoryczną, np.:

Art. 10. 1. Pracownicy uczelni, doktoranci i studenci stanowią wspólnotę uczelni.
2. Członkowi wspólnoty uczelni przysługuje czynne prawo wyborcze w uczelni.

Jednak dyspozycja, komu przysługuje prawo wyborcze, zawarta w tych zdaniach, obowiązuje każdego z pracowników, doktorantów

i studentów uczelni nie bezwarunkowo, tylko pod pewnym warunkiem. Domyślamy się, że jeżeli ktoś jest pracownikiem uczelni, doktorantem lub studentem, ustawa zapewnia mu status członka wspólnoty uczelni i tylko z tego tytułu przysługuje mu prawo wyborcze. Tak więc struktura głęboka przepisu prawnego, jaką jest reguła logiczna i formuła składniowa, jest niezmienna, nawet jeśli struktura powierzchniowa zdań zawiera elipsę składniową.

Jest oczywiste, że w praktyce legislacyjnej następuje rozluźnienie struktur języka prawnego, lecz tekst powinien być tak zredagowany, by w interpretacji językowej przepisu prawnego można było wyodrębnić wszystkie elementy normy konstytuowanej zdaniem normatywnym i warunki jej obowiązywania opisane zdaniami i wyrażeniami konstytutywnymi. Jest to konieczne, by można było dokonać właściwego odczytania i rozumienia oraz interpretacji przepisu prawnego na poziomie deskryptywnym.

2.2. Procesy transformacji zdań w redagowaniu przepisów prawnych

Struktury głębokie zdań w przepisach prawnych najczęściej podlegają procesom transformacyjnym. W procesie derywacji syntaktycznej są tworzone zdania, których struktury powierzchniowe są różne. Redaktor projektu ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce posłużył się odmianą języka używanego w środowisku ludzi nauki, stylizując tekst na język potoczny. Na przykład w art. 11 jest to język kolokwialny, używany w środowisku specjalistów różnych nauk, chociaż przepisy prawne zostały sformułowane w ustępach i punktach:

Art. 4. 1. Działalność naukowa obejmuje badania naukowe, prace rozwojowe oraz twórczość artystyczną.

2. Badania naukowe są działalnością obejmującą:

- 1) badania podstawowe rozumiane jako prace empiryczne lub teoretyczne mające przede wszystkim na celu zdobywanie nowej wiedzy o podstawach zjawisk i obserwowalnych faktów bez nastawienia na bezpośrednie zastosowanie komercyjne;
- 2) badania aplikacyjne rozumiane jako prace mające na celu zdobycie nowej wiedzy oraz umiejętności, nastawione na opracowywanie

nowych produktów, procesów lub usług, lub wprowadzanie do nich znaczących ulepszeń.

3. Prace rozwojowe są działalnością obejmującą nabywanie, łączenie, kształtowanie i wykorzystywanie dostępnej aktualnie wiedzy i umiejętności, w tym w zakresie narzędzi informatycznych lub oprogramowania, do planowania produkcji oraz projektowania i tworzenia zmienionych, ulepszonych lub nowych produktów, procesów lub usług, z wyłączeniem działalności obejmującej rutynowe i okresowe zmiany wprowadzane do nich, nawet jeżeli takie zmiany mają charakter ulepszeń.

4. Twórczość artystyczna jest działalnością obejmującą działania twórcze w sztuce, której efektem jest stanowiące wkład w rozwój kultury dzieło artystyczne materialne lub niematerialne, w tym także artystyczne wykonanie.

Artykuł 4 ustawy ma cztery ustępy. Ustanawia w ustępie pierwszym, że działalność naukowa obejmuje badania naukowe, prace rozwojowe oraz twórczość artystyczną. W ustępie drugim określa cel badań naukowych podstawowych i aplikacyjnych. W punkcie pierwszym jest postanowienie, że badania podstawowe, empiryczne lub teoretyczne mają na celu zdobycie nowej wiedzy o podstawach zjawisk i faktów bez nastawienia na bezpośrednie zastosowanie komercyjne. W punkcie drugim został zdefiniowany cel badań aplikacyjnych nastawionych na opracowanie nowych produktów, procesów lub usług albo na wprowadzanie do nich znaczących ulepszeń poprzez zdobywanie nowej wiedzy i umiejętności. Formalną cechą stylistyczną tego artykułu jest użycie wypowiedzi celowej, a nie wypowiedzi normatywnej, charakterystycznej dla języka prawnego. Gdyby tu zostały ustanowione powinności pracowników naukowych, byłyby spełnione wymogi formalne, semantyczne i pragmatyczne wypowiedzi ustawodawczej. Przepis prawny wskazywałby wyraźnie kto, co i jak powinien czynić, by zapewnić właściwy zakres badań naukowych – podstawowych, aplikacyjnych i rozwojowych oraz twórczości artystycznej. Nie ma takiego przesłania w przepisie prawnym stylizowanym na język potoczny przez metaforyczne ujęcie upodmiotowionego przedmiotu regulacji prawnej zdaniem: *Badania naukowe są działalnością obejmującą...* W tym przepisie prawnym zdania nie denotują normatywnego stanu rzeczy.

Ustęp trzeci jest jednym zdaniem składającym się z 57 wyrazów. W tym ustępie określono zakres prac rozwojowych w trzech

obszarach nabywania predyspozycji do: 1) tworzenia nowych produktów; 2) planowania produkcji oraz projektowania lub oprogramowania nowych narzędzi informatycznych; postanowiono też 3), że z zakresu prac rozwojowych wyłącza się rutynowe i okresowe zmiany technologii. Ale nazwy denotujące trzy zakresy prac rozwojowych, a więc przedmioty regulacji prawnej, są wpłątane w wiele dodatkowych informacji, co zakłóca rozumienie deskryptywne nazw w przepisie prawnym. Nie był to więc dobry pomysł redaktora tekstu, który zastosował potoczny wzór składni (tzw. potok składniowy), by wypowiedzieć przepisy prawne skomplikowane dodatkowo sformułowaniami technicznymi, z których prawnik może wyprowadzić wiele norm prawnych drogą wykładni i wnioskowań. Zastosowanie reguł języka prawnego, a nie reguł języka potocznego, lepiej wyrażałoby jasność i pewność prawa.

Ustęp czwarty jest krótszy. Normuje, kiedy twórczość artystyczna obejmuje działania twórcze w sztuce, a może ustanawia, że dzieło artystyczne jest efektem działań twórczych w sztuce, jeżeli stanowi wkład w rozwój kultury. Może i jedno, i drugie. Do którego rzeczownika – *twórczość*, czy *w sztuce* – odnosi zaimek względny *której*? Wobec potocznego sformułowania przepisu prawnego trudno jest przewidzieć interpretację odbiorcy przepisu prawnego w stosowaniu prawa. Procesy transformacyjne zdań w przepisach prawnych, konieczne ze względu na poprawność stylistyczną języka etnicznego powszechnie używanego, mogą zakłócać komunikatywność deskryptywną wypowiedzi ustawodawczej.

2.3. Stylistyka a wymowa ideowa przepisów prawnych na poziomie deskryptywnym

Tekst prawny podlega interpretacji na poziomie deskryptywnym, ponieważ nadawca konstruuje relacje między osobami i ich czynnościami, stanami lub właściwościami a stanami lub właściwościami przynależnych im rzeczy w określonych warunkach. Na poziomie deskryptywnym przedstawia nie tylko wyobrażenie abstrakcyjnego świata norm prawnych, które będą w przyszłości

obowiązywać w świecie rzeczywistym. Przedstawia również wartości, jakim ma służyć regulacja danej dziedziny życia społecznego.

Stylistyczna forma tekstu narzuca rozumienie przepisu prawnego na poziomie deskryptywnym. Jeśli przedmiotem regulacji prawnej jest postępowanie osób fizycznych lub prawnych, zdania normatywne są autonomiczne informacyjnie, a ich podmiot, orzeczenie i dopełnienia występują w szyku prostym. Nie ma wówczas problemu, kto i jak ma postępować; problem zaczyna się, gdy zdania normatywne są nieautonomiczne pod względem informacyjnym, a szyk wyrazów jest przestawny.

Gdy przedmiot regulacji jest podmiotem zdania, przepis prawny reguluje stan rzeczy z mocy prawa. Nawet jeśli podmiotem zdania (często bardzo rozbudowanym, np. *Studia podyplomowe – trwają...*, art. 160 ust. 1; . *Warunkiem ukończenia studiów i uzyskania dyplomu ukończenia studiów – jest...*, art. 76 ust. 1; [...] *nie może powstać – stosunek bezpośredniej podległości służbowej między małżonkami...* art. 118 ust. 1) jest nazwa przedmiotu regulacji prawnej, któremu przypisuje się dany stan czy wręcz działanie, faktycznie nakaz lub zakaz jest przeznaczony dla jakiegoś podmiotu prawnego. Nie wynika to wprawdzie z samego zdania normatywnego, lecz dopiero z jego interpretacji, że obowiązkiem działania jest obciążony jakiś podmiot prawny.

Przypisywanie, szczególnie działania, przedmiotom regulacji prawnej może powodować niejasność wypowiedzi, możliwość różnej interpretacji treści zdania, a w konsekwencji brak pewności prawa na poziomie deskryptywnym.

Na przykład nazwy przedmiotów stosunków prawnych odnoszą swą treść szczególnie do pojęcia działalności. Rzeczownik *działalność* pochodzi od czasownika *działać*, czyli podejmować czynności lub starania w określonym celu z obowiązku lub dla zysku. Tak więc przedmiotem regulacji prawnej jest działalność kształcenia, działalność uczenia się, działalność naukowa, działalność artystyczna, jak również działalność gospodarcza. Swoisty styl nadają przepisom prawnym frazy: *działalność obejmuje, prowadzenie działalności, prowadzenie kształcenia czy świadczenie usług*, zob.:

Art. 4. 1. Działalność naukowa obejmuje badania naukowe, prace rozwojowe oraz twórczość artystyczną.

2. Badania naukowe są działalnością obejmującą:

1) badania podstawowe...

Art. 11. 1. Podstawowymi zadaniami uczelni są:

1) prowadzenie kształcenia na studiach;

2) prowadzenie kształcenia na studiach podyplomowych lub innych form kształcenia;

3) prowadzenie działalności naukowej, świadczenie usług badawczych oraz transfer wiedzy i technologii do gospodarki;

4) prowadzenie kształcenia doktorantów;

Art. 12. Uczelnia może prowadzić działalność gospodarczą wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo od działalności polegającej na wykonywaniu zadań, o których mowa...

Art. 28. 1. Do zadań senatu należy:

13) określanie sposobu potwierdzania efektów uczenia się ...

Być może redaktor projektu ustawy wprowadził do tekstu ustawy rzeczowniki *działalność prowadzenie czy przeprowadzenie* pod wpływem języka ekonomii. Efekt jest taki, że ciągi rzeczowników odczasownikowych: *prowadzenie kształcenia, świadczenie usług*, a także strukturalnie analogiczne: *prowadzenie polityki kadrowej w uczelni, prowadzenie szkoleń, prowadzenie studiów, prowadzenie zajęć, prowadzenie gospodarki finansowej uczelni, przeprowadzenie wyborów do senatu, przeprowadzenie rekrutacji, przeprowadzenie potwierdzania efektów uczenia się* wręcz prognozują odczytanie tekstu jako egzekwowanie działalności biznesowej (por. w ekonomii *prowadzić działalność gospodarczą*, pot. *prowadzić biznes*, z ang. *lead business*).

Nadużycie form orzeczeń imiennych, złożonych z łącznika i rzeczowników odczasownikowych, które kierują rozumienie deskryptywne tekstu na wartość biznesową działania podmiotów prawnych, można zastąpić czasownikami agentywnymi, wówczas zmieni się wymowa ideowa przepisu prawnego, jak w tabeli 2.

Tabela 2. Propozycja przeredagowania tekstu

TEKST USTAWY	PRZEREDAGOWANIE TEKSTU USTAWY
--------------	-------------------------------

<p>Podstawowymi zadaniami uczelni są:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) prowadzenie kształcenia na studiach; 2) prowadzenie kształcenia na studiach podyplomowych lub innych form kształcenia; 3) prowadzenie działalności naukowej, świadczenie usług badawczych oraz transfer wiedzy i technologii do gospodarki; 4) prowadzenie kształcenia doktorantów; <p>[art.11 ust. 1]</p>	<p>*Zadaniem uczelni jest:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kształcić na studiach; 2) kształcić na studiach podyplomowych, 3) kształcić doktorantów, 4) prowadzić inne formy kształcenia; 5) prowadzić działalność naukową, świadczyć usługi badawcze przez transfer wiedzy i technologii do gospodarki;
--	--

Zmianie podlegałyby wówczas desygnowana wartość działania podmiotów prawnych – przedmiotem regulacji prawnej byłyby wartości intelektualne, a nie wartości materialne. Wszak interpretator projektu ustawy odtwarza powiadomienia nadawcy o charakterze ontologicznym jako fakty o świecie, człowieku i społeczeństwie oraz informacje o charakterze aksjologicznym jako wartości cenione przez ludzi i społeczeństwo.

Wartością przekazywaną tekstem ustawy jest też wzór języka ustawy. Powszechnie wiadomo, że sformułowaniami przepisów prawnych „Konstytucji dla Nauki” będą się posługiwać osoby w środowisku naukowym. Co najmniej dyskusyjna jest tendencja zastępowania orzeczeń czasownikowych w czasie teraźniejszym orzeczeniami w formie rzeczownika odczasownikowego (np. *kształcenie*) poprzedzonego również rzeczownikiem odczasownikowym (np. *prowadzenie*), a więc nadużywanie ciągów rzeczowników odczasownikowych w funkcji orzeczników (*prowadzenie kształcenia*). W środowisku akademickim taki sposób pisania uchodzi za niepoprawny w pracach studenckich i naukowych. Nie jest to również dobry przykład ewolucji polskiego języka powszechnego ani stylizacji tekstu prawnego na język potoczny.

W rozumieniu deskryptywnym przepisu prawnego uwzględnia się zatem wpływ polskiego języka ogólnego – standardowego a nawet potocznego – na ostateczny kształt tej podstawowej jednostki tekstu prawnego. Tekst pisany według struktur języka prawnego byłby

sztuczny. Ale też tekst staje się nieprzyjazny dla odbiorcy wtedy, gdy zachodzi trudność w rozumieniu deskryptywnym nazw będących desygnatami osób, rzeczy i czynności, o których stanowi dany przepis prawny. Rozumienie odniesienia zdań w przepisie prawnym utrudnia również pominięcie uznanej w prawoznawstwie (także w etnicznym języku ogólnym) formy wyrażania modalności powinnościowej: powinien postępować tak a tak.

3. Informacja werbalna a informacja presuponowana

Informacje przekazywane w języku werbalnie są oparte na słowie. Informacje presuponowane, niewyrażone bezpośrednio za pomocą słów, są przekazane w presupozycji i wnioskowane na podstawie kontekstu. Powiadomienia wyrażone w ustawie wprost oraz powiadomienia presuponowane prezentują postawę nadawcy wobec regulowanych treści prawnych i wiedzę o społeczeństwie obowiązującym do przestrzegania norm ustanowionych. Zawierają więc myśli nadawcy, które odbiorca musi zinterpretować. W ustawie mogą pojawić się zdania niepełne informacyjnie. Jeśli brakuje w nich pełnej informacji – kto czyni co komu – luzy informacyjne powodują, że interpretacja przepisu prawnego zależy od rozumienia jego treści przez interpretatora, także od intencji interpretatora, które mogą być zgodne lub niezgodne z intencją nadawcy tekstu.

3.1. Treści prawne przekazane w presupozycji i wnioskowane na podstawie kontekstu

Język prawny jako kod semiotyczny jest całością znakową, która poddaje się schematyzacji zarówno w skali całego aktu prawnego, jak i w skali jednostki wypowiedzi posiadającej własną i samoistną bazę gramatyczno-semantyczną, przyjętą drogą konwencji w danym systemie prawa. Znaczeniowa strona znaku językowego jest zwrócona w stronę stanowienia norm prawnych. Elementy systemu języka

prawnego mogą być przekazane jako informacja werbalna, jak i informacja presuponowana.

W ustawie treści prawne performatywne wyraża w preambule ustawy tylko jeden czasownik *ustanawiamy* (lub jego ekwiwalent, np. *stanowimy*). Jednak w presupozycji jest przekazana informacja, że aktem mowy został ustanowiony każdy z przepisów prawnych w ustawie, nawet jeśli ustawa nie ma preambuły i czasownik performatywny nie został użyty. Toteż aspekt illokucyjny i perlokucyjny aktu ustawodawczego sprawiają, że w obrocie prawnym obowiązuje stosowanie norm wyinterpretowanych z przepisów prawnych.

Każdy przepis prawny wyraża naczelną cechę języka prawnego, jaką jest normatywność. Niezależnie od tego, czy struktura powierzchniowa zdania będącego przepisem prawnym zawiera wszystkie elementy normy prawnej, interpretator odtwarza strukturę semantyczną przepisu prawnego w aspekcie aksjologicznym, kierując się wartością postępowania osób jako czynu dobrego lub złego oraz w aspekcie tetycznym, kierując się aktem władzy ustawodawczej. Zdanie główne w przepisie prawnym jest zawsze zdaniem przekazującym modalności prawne. Niezależnie od tego, czy w regułach syntaktycznych użyto wykładnika modalności deontycznej, w interpretacji znakom językowym orzeczenia w interpretacji nadaje się znaczenie modalne nakazu, zakazu lub dozwoleń. Cechy definicyjne języka prawnego kształtują relacje pomiędzy systemem języka prawnego i jego elementami oraz relacje element – element wyrażane dosłownie lub w presupozycji. W tekście prawnym słowne symbole nie są precyzyjne, ale funkcja prawodawcza wypowiedzi jest zdeterminowana kontekstem komunikacyjnym.

Wypowiedzi ustawodawcze stanowią treści prawne performatywne, normatywne i modalne, które mają odniesienie abstrakcyjne. System języka prawnego ma przypisane denotowanie obiektów pozajęzykowych. Jest to funkcja poznawcza znaków języka łączących wyrazy złożone w zdania z pojęciami i sądami. Rozumienie znaków językowych jest związane z reprezentacją znaczonej rzeczy, a rzeczą tą jest rzeczywistość intencjonalna – świat norm prawnych regulujących stosunki prawne tetyczne. Tak więc materią języka prawnego są myśli o normach prawnych i stosunkach prawnych tetycznych, którym odpowiadają przedmioty abstrakcyjne. Autor tekstu

prawnego presuponuje jednak istnienie rzeczywistości prawnej, którą reglamentuje. Podczas interpretacji tekstu ustawy myśli i słowa o przedmiotach abstrakcyjnych wywołują u interpretatora tekstu ustawy przedmioty rzeczywistości fizycznej. Struktury rozumowania osoby przygotowanej merytorycznie do interpretacji są zgodne z tradycją i kulturą prawną. Wszak na poziomie diakrytyczno-dystynktywnym wypowiedzi w tekście ustawy bazują na systemie etnicznego języka powszechnego, standardowego, a treści przekazywane w presupozycji są wnioskowane na podstawie kontekstu.

3.2. Pełne komunikowanie i presuponowanie pojęć strategicznych

W projekcie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce redaktor zorganizował treści prawne wokół dwóch wyrazów – *system* i *podmiot* – mających strategiczne znaczenie w całym tekście ustawy. Znaczenie tych słów nazywających pojęcia systemu i podmiotu jest komunikowane w pełni za pomocą słów albo presuponowane.

Słowo *system* jest jednym z najczęściej powtarzanych słów w projekcie ustawy. Oznacza uporządkowany układ elementów projektujących pewną całość. Z projektu ustawy wynika, że system szkolnictwa wyższego i nauki b ę d z i e d z i a ł a ł, czyli będzie systemem samoorganizującym się (autoreferencyjnym) i reprodukującym własne działania (autopojetycznym), co potwierdza naukowe teorie systemu, jak o tym pisał Niklas Luhmann⁶. Artykuł pierwszy stanowi, że ustawa określa zasady funkcjonowania systemu szkolnictwa wyższego i nauki. Kolejne artykuły konkretyzują misję systemu, podstawę systemu i jego funkcjonowanie oraz systematykę dziedzin i dyscyplin naukowych. W art. 7 ustanawia się, że system ten

---

⁶ Zob. N. Luhmann, 2007. *Systemy społeczne*, przekł. M. Kaczmarczyk, Kraków, s. 38–41. Według teoretyków prawa autopojetyczny system prawa zabezpiecza i wspiera oczekiwania normatywne, których spełnienie gwarantują lub wymuszają odpowiednie instytucje. Zob. prawo jako podsystem ogólnego systemu społecznego pełniące funkcję społecznych oczekiwań w teorii N. Luhmanna, J. Stelmach, R. Sarkowicz. 1999, *Filozofia prawa XIX i XX wieku*, Kraków, s. 160–161.

tworzą uczelnie, federacje, instytuty naukowe i badawcze oraz instytuty prowadzące głównie działalność naukową:

Art. 7. 1. System szkolnictwa wyższego i nauki tworzą:

- 1) uczelnie;
- 2) federacje podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki, zwane dalej „federacjami”;
- 3) Polska Akademia Nauk, działająca na podstawie ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz. U. z 2017 r. poz. 1869 i 2201), zwana dalej „PAN”;
- 4) instytuty naukowe PAN, działające na podstawie ustawy, o której mowa w pkt 3, zwane dalej „instytutami PAN”;
- 5) instytuty badawcze, działające na podstawie ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytutach badawczych (Dz. U. z 2017 r. poz. 1158, 1452 i 2201);
- 6) międzynarodowe instytuty naukowe utworzone na podstawie odrębnych ustaw działające na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, zwane dalej „instytutami międzynarodowymi”;
- 7) Polska Akademia Umiejętności, zwana dalej „PAU”;
- 8) inne podmioty prowadzące głównie działalność naukową w sposób samodzielny i ciągły.

Zasady działania tego systemu i regulowanie zarządzania nim, a więc przedmiot odniesienia treści ustawy, ma gwarantować stabilność jego działania.

Jednak deskrypcja słowa *system* jest utrudniona. Nadawca tekstu zakłada, chociaż niebezpośrednio, że wewnątrz systemu szkolnictwa i nauki mają działać nie tylko instytucje wymienione w art. 7, ale także organy kolegialne (np. *senat podejmuje uchwały*), a w nich konkretne osoby (np. *rektor dba o utrzymanie porządku i bezpieczeństwa na terenie uczelni; doktorant opracowuje plan badawczy*). System będzie też organizował działalność swoich subsystemów, również nazywanych *systemami*. Będzie to system biblioteczno-informacyjny, będzie obowiązywał system zadaniowego czasu pracy, będą istnieć system studiów, system danych w decyzji, system informatyczny, system informacyjny. Będzie obowiązywał wprowadzony ustawą Zintegrowany Systemie Kwalifikacji. Pracę Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Głównego Urzędu Statystycznego i Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów będzie wspierał zintegrowany system informacji POL-on, którego istotnym zadaniem jest stworzenie globalnej bazy danych o jednostkach

naukowych, wyższych uczelniach i nauce polskiej. Udostępniany będzie uczelniom Jednolity System Antyplagiatowy do sprawdzania prac dyplomowych ze względu na prawa autorskie. Ponadto system szkolnictwa wyższego i nauki powinien działać w środowisku innych systemów, jakimi są system oświaty (art. 69), system studiów (art. 71), system zadaniowego czasu pracy (art. 127), system danych (art. 68 ust. 6). Wszystkie te systemy mają funkcjonować w kooperacji z systemami w innych dziedzinach prawa, z systemami w gospodarce, polityce, administracji i w kulturze.

Zakres znaczenia słowa *system* i zakres tak nazywanego pojęcia w odniesieniu do systemu szkolnictwa wyższego i nauki jest ponadto ograniczony terminem *podmiot systemu*. Z analizy tekstu projektu ustawy wynika, że podmiotami systemu nauki i szkolnictwa wyższego są elementy systemu, dzięki czemu całość tych elementów spełnia określoną funkcję nadrzędną. W projekcie ustawy użyto bowiem sformułowań *federacje podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki* (art. 7 ust. 1 pkt 2) oraz *inne podmioty prowadzące głównie działalność naukową w sposób samodzielny i ciągły* (art. 7 ust. 1 pkt 8). Tekst art. 7 wyraża bezpośrednio za pomocą słów, że federacje podmiotów systemu tworzą system szkolnictwa wyższego i nauki, bo wchodzi w jego skład, lecz termin *podmiot systemu* nie ma odniesienia do uczelni wymienionych w punkcie 1 oraz instytutów wymienionych w punktach od 3–7. Natomiast jest w tych sformułowaniach wyraźna sugestia, że federacje, a może i inne jednostki tworzące system szkolnictwa wyższego wymienione w art. 7, to elementy tego systemu, co potwierdza się w przepisach art. 208 ust. 4 i 215 ust. 1:

Art. 208. 4. Podmiot prowadzący szkołę doktorską wydaje doktorantowi legitymację doktoranta.

Art. 215. 1. Doktoranci w podmiocie prowadzącym szkołę doktorską tworzą samorząd doktorantów.

Ale z treści art. 27 ust. 1 w związku z art. 18 ust. 1 pkt 5, który stanowi, że wybór rektora uczelni jest zadaniem rady uczelni, już wiadomo, że podmiotem, któremu nadawca dozwala dokonać wyboru i odwołać rektora nie jest uczelnia wymieniona w art. 7, lecz jej organ:

Art. 27. 1. Rektor uczelni publicznej może być odwołany przez podmiot, który dokonał wyboru...

Niezależnie od treści art. 7 redaktor projektu ustawy suponuje także, że istnieją jeszcze podmioty działające w innych systemach według przepisów innych ustaw, jak w art. 46 ust. 12:

Art. 46. 12. W przypadku likwidacji uczelni, założyciel przekazuje dokumentację przebiegu studiów oraz dokumentację osobową i placową na przechowanie **podmiotowi wykonującemu działalność, o której mowa w art. 51a ust. 1 ustawy z dnia 14 lipca 1983 r.** o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, zapewniając na ten cel środki finansowe.

W projekcie ustawy nazwa *podmiot* występuje też bez wskazania na jakieś obiekty systemu, więc dosłowne rozumienie tekstu i rozumienie tekstu na poziomie presupozycji jest niesynchronizowane.

3.3. Odpowiedniość terminów naukowych, pojęć prawniczych i wyrażen powszechnie używanych

Nadawca tekstu ustawy organizuje pole semantyczne nazwy *podmiot* i predykatów wyrażających postawę nadawcy wobec tak nazwanych obiektów fizycznych w systemie prawa jako elementów systemu szkolnictwa wyższego i nauki, ale także wobec tak nazwanych elementów innych systemów czy subsystemów. Frazy *podmiot, który dokonał wyboru*, albo: *doktoranci w podmiocie prowadzącym szkołę dokorską* odnoszą nazwę *podmiot* dookreślonych elementów systemu szkolnictwa wyższego i nauki, lecz w innych artykułach nie ma jasności ani pewności, jaki podmiot jest konotowany słowem *podmiot*. Wszak termin *podmiot* może być rozumiany jeszcze jako obiekt w systemach abstrakcyjnych – w systemie pojęć prawnych i w systemie języka prawnego.

Czytając przepisy prawne, interpretator musi sam rozeznaczyć:

1) Czy podmiotami systemu szkolnictwa wyższego są tylko uczelnie zrzeszone w federacjach, czy także Polska Akademia Nauk, instytuty naukowe PAN i inne instytuty badawcze? 2) Czy w przepisach prawnych termin *podmiot system* znaczy to samo, co w teoriach systemu termin *element systemu*? 3) Czy podmiotom systemu należy przypisać kategorie pojęć socjologicznych i pojęć prawnych?

W akcie normatywnym na poziomie deskryptywnym za każdym razem czytelnik projektu ustawy odgaduje znaczenie wyrażenia *podmiot systemu* z kontekstu według własnej wiedzy prawniczej. W układzie wyrazów wchodzących w skład przepisu prawnego jest bowiem wyraźna presupozycja, że chodzi tu o termin *podmiot stosunku prawnego*, wskazany jako adresat normy prawnej lub recypient działania ustanowionego tą normą prawną, a zatem wiedza prawnicza interpretatora sugeruje, że z nazwą *system* skojarzona została nazwa *podmiot* wskazująca lub określająca osobę fizyczną lub osobę prawną, którym postawa nadawcy przypisuje uprawnienia i obowiązki jako powinność. Ponadto **wiedza językowa** podpowiada, że tak użyte w zdaniu nazwy tworzą **tekstowe obrazy norm** prawnych wysłowionych przepisami prawnymi, tworzą także **obrazy świata** reglamentowanego w projekcie ustawy oraz rzeczywiste obrazy świata **w systemie szkolnictwa wyższego i nauki, a więc, że termin *podmiot* może być trojako rozumiany w języku prawniczym**. Natomiast wiedza socjologiczna sugeruje, że w systemie można wyodrębnić podmioty jako elementy wzajemnie powiązane w układy. Wiedza potoczna skłania do rozumienia słowa *podmiot* jako antonim słowa *przedmiot* niezależnie od słowa *system*. A więc tylko przez interpretatora posiadającego wiedzę prawniczą, językową i socjologiczną następuje na poziomie presupozycji ostateczne rozumienie przepisów prawnych, a zatem rozumienie tekstu ustawodawczego na poziomach dyrektywnym i deskryptywnym. Gdy mowa o konsekwentnym przestrzeganiu struktur systemu języka w tekście prawnym, adekwatność terminów naukowych, pojęć prawniczych i wyrażen powszechnie używanych ma szczególne znaczenie.

4. Gatunek tekstu a spójność tekstowa projektu ustawy

Wzorzec gatunkowy tekstu ustawy, a w nim globalną organizację funkcji performatywnych i treści normatywnych oraz lokalną organizację modalności deontycznej, narzucają *Zasady techniki*

prawodawczej [ZTP]⁷, by zapewnić ustawie spójną bazę semantyczno-tematyczną. W tekście ustawy następuje bowiem wewnątrzjęzykowy przekład etnicznego języka powszechnego na specjalistyczny język prawny w ramach spójnej struktury jego jednostek redakcyjnych⁸. Redaktor konstruuje formę i treść ustawy według zasad techniki prawodawczej na czterech poziomach: tekstu, artykułu, przepisu prawnego i zdania normatywnego.

4.1. Elementy formalne i treściowe w strukturze tekstu

W języku prawnym hierarchicznie układają się elementy formalne tekstu jako aktu normatywnego (superstruktura), elementy treściowe w ciągu osiowym tekstu (makrostruktura) oraz model przepisu prawnego przekazującego jednostki myśli informacyjnych w ujęciu treściowo-formalnym (mikrostruktura). Zob. struktura formalna i struktura treści ustawy, tabela 3.

Tabela 3. Struktura tekstu ustawy według zasad techniki prawodawczej

FORMALNY WZORZEC GATUNKU TEKSTU – USTAWY	ORGANIZACJA TREŚCI USTAWY
elementy formalne superstruktury i mikrostruktury	elementy treściowe makrostruktury i mikrostruktury

⁷ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz.U. 2002 nr 100 poz. 908). Zob. Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 lutego 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie *Zasad techniki prawodawczej* (Dz.U. 2016 poz. 283). Zob. też opracowania naukowe: S. Wronkowska, M. Zieliński, 2012. *Komentarz do zasad techniki prawodawczej z dnia 20 czerwca 2002 r.* Warszawa 2004; M.T. Lizisowa. *Semantyka a struktura tekstu prawnego*. [W:] *Styl a semantyka*., red. I. Szczepankowska, Białystok, s. 381–400; K. Gortych-Michalak. 2013. *Struktura polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych. Studium porównawcze w aspekcie antropologicznym*. Poznań 2013, s. 111–255; zob. też Strukturyzacja tekstu aktu ustawodawczego w teorii systemów, M. Lizisowa *Komunikacyjna teoria języka*..., s. 204–206, oraz kontakt interakcyjny w dyskursie prawnym, ib. s. 298–305.

⁸ Por. koncepcja analizy typów dyskursów, U. Dąbska-Prokop., 2012. *Wokół tekstu. Składnia, gramatyka tekstu, stylistyka, przekładoznawstwo*, Kraków 2012, s. 61–63.

rama metatekstowa	korpus tekstu	rama metatekstowa	korpus tekstu
tytuł ustawy	elementami tekstowymi są:	tytuł odnosi do gałęzi prawa i charakteryzuje zakres spraw	elementy tekstowe przekazują usystematyzowane treści ogólne, szczegółowe i końcowe w artykułach
preambuła	artykuły grupowane w rozdziały, działy i tytuły;	preambuła opisuje motyw i cel wydania ustawy	
tytuły jednostek tekstowych	artykuły dzieli się na: ustępy, punkty, litery i tiret artykuł jest podstawową jednostką redakcyjną ustawy złożoną z jednego lub z kilku zdań składających się na przepisy prawne	tytuły jednostek tekstowych przekazują linię informacyjną tekstu	artykuł składa się z przepisów prawnych, które ujmują myśli nadawcy wypowiedzi oraz ustanawiają normy prawne i opisują warunki ich obowiązywania

Formalny i treściowy wzorzec tekstu ustawodawczego składa się z dwóch części: z ramy metatekstowej i z trzonu bazy tekstowej. W skład ramy tekstowej wchodzi tytuł wraz z informacją o ogłoszeniu ustawy, preambuła i tytuły rozdziałów. W korpusie tekstu realizuje się linia informacyjna aktu stanowienia prawa. Korpus tekstu każdej ustawy zawiera artykuły złożone z przepisów merytorycznych ogólnych, artykuły złożone z przepisów merytorycznych szczegółowych, przepisy zmieniające, przepisy przejściowe i dostosowujące, przepisy uchylające, przepisy o wejściu ustawy w życie oraz przepisy

o wygaśnięciu mocy obowiązującej ustawy (por. ZTP § 14–15)⁹. Forma i treść artykułów obejmuje przepisy prawne ustanawiające zakres normowania i zakres stosowania prawa.

4.2. Artykuł jako podstawowa jednostka redakcyjna ustawy

Zasady techniczne redagowania ustawy drobiazgowo normują strukturę artykułu. Artykuł powinien ujmować jedną myśl, być także w miarę możliwości jednozdaniowy. Są w projekcie ustawy przykłady artykułów jednozdaniowych (art. 33) oraz wielozdaniowych (art. 302), artykuły wielozdaniowe dzieli się na ustępy, jeśli zawierają więcej niż jedną samodzielną myśl, a więc więcej niż jeden przepis prawny (art. 269 ma dwa ustępy):

Art. 33. Rozstrzygnięcia organów uczelni nie naruszają uprawnień związków zawodowych wynikających z ustaw.

Art. 302. W sprawach przewinień dyscyplinarnych, które mogą stanowić naruszenie zasad etyki w nauce, komisja dyscyplinarna może zwrócić się o wydanie opinii dokomisji do spraw etyki w nauce PAN. Opinia wiąże w zakresie ustalenia, czy czyn ma znamiona czynu, o którym mowa w art. 288 ust. 2 pkt 1–5.

Art. 269. 1. KEN podejmuje uchwałę w sprawie proponowanych kategorii naukowych na podstawie wyników ewaluacji.

2. Przewodniczący KEN przekazuje ministrowi uchwałę, o której mowa w ust. 1, w terminie 7 dni od dnia jej podjęcia.

Przeważają jednak artykuły bardziej rozbudowane, z wyliczeniami, gdy między zdaniami wyrażającymi samodzielne myśli występują powiązania treściowe, co też regulują ZTP (§ 55.4), np.:

Art. 280. W postępowaniu dyscyplinarnym orzekają:

1) w pierwszej instancji:

a) uczelniana komisja dyscyplinarna – w przypadku gdy rzecznik dyscyplinarny wniósł o zastosowanie kary określonej w art. 277 ust. 1

---

⁹ Por.S. Wronkowska, M. Zieliński, 2006, s. 56-57.

- pkt 2 albo 3 wobec nauczyciela akademickiego innego niż wymieniony w art. 278 ust. 3,
b) komisja dyscyplinarna przy RGNiSW – w przypadku nauczyciela akademickiego:
– w stosunku do którego rzecznik dyscyplinarny wniósł o zastosowanie kary określonej w art. 277 ust. 1 pkt 4–8,
– wymienionej w art. 278 ust. 3;
2) w drugiej instancji – komisja dyscyplinarna przy ministrze.

W punktach, literach i tiret są wyliczenia wraz z odesłaniami do innych artykułów w tej ustawie. Wyliczenie ma ułatwiać rozumienie i interpretację przepisu.

W projekcie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce nie we wszystkich artykułach są konieczne wyliczenia. Mogłoby nie być wyliczeń nawet, gdy w artykule jest więcej niż jeden przepis prawny, na przykład, jeżeli punkty i tiret to zdania współrzędne w zdaniu współrzędnie złożonym:

Art. 10.6. Uczelnia publiczna:

- 1) określa zasady przyjmowania na studia laureatów oraz finalistów olimpiad stopnia centralnego,
- 2) może określić zasady przyjmowania na studia laureatów konkursów międzynarodowych oraz ogólnopolskich
– i podaje je do wiadomości publicznej w terminie, o którym mowa w ust. 1, z wyprzedzeniem co najmniej 4 lat.

Zgodnie ze standardem w języku polskim art. 10 ust. 6 brzmiałby:

*Art. 10.6. Uczelnia publiczna określa zasady przyjmowania na studia laureatów oraz finalistów olimpiad stopnia centralnego, może też określić zasady przyjmowania na studia laureatów konkursów międzynarodowych oraz ogólnopolskich. Zasady przyjmowania na studia podaje do wiadomości publicznej w terminie, o którym mowa w ust. 1, z wyprzedzeniem co najmniej 4 lat.

W innym artykule, w którym spójnik *jeżeli* występuje w tiret, tiret dopełnia treść wyliczeń i wprowadza hipotezę zdaniem podrzędnie złożonym okolicznikowym sposobu, tj.:

Art. 301. 1. Kary dyscyplinarne określone w art. 277 ust. 1:

- 1) pkt 1–3 – ulegają zatarciu po upływie 3 lat,
- 2) pkt 4–7 – ulegają zatarciu po upływie 5 lat,

- 3) pkt 8 – ulegają zatarciu po upływie 15 lat
– od dnia ich wykonania, jeżeli w tym okresie osoba ukarana nie została ponownie ukarana dyscyplinarnie albo skazana przez sąd za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe.

Nie we wszystkich więc artykułach tiret jest rodzajem wyliczenia. W art. 103 po całym szeregu wyliczeń tiret wprowadza motyw obowiązującego przepisu prawnego imiesłowowym równoważnikiem zdania normatywnego.

Art.103. Minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego i nauki w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw finansów publicznych określi, w drodze rozporządzenia:

- 1) sposób ustalania wysokości miesięcznego dochodu na osobę w rodzinie osoby ubiegającej się o kredyt studencki uprawniający do otrzymania kredytu studenckiego,
  - 2) tryb składania wniosków o kredyt studencki,
  - 3) zakres informacji zawartych we wniosku o kredyt studencki oraz dokumenty dołączane do wniosku,
  - 4) niezbędne elementy umowy kredytu studenckiego,
  - 5) termin zawarcia umowy kredytu studenckiego,
  - 6) wysokość miesięcznych transz kredytu studenckiego,
  - 7) szczegółowe warunki i tryb zawieszania spłaty i umarzania kredytu studenckiego,
  - 8) warunki i tryb rozliczeń z tytułu pokrywania odsetek należnych instytucjom kredytującym od kredytów studenckich
- mając na uwadze potrzebę zapewnienia przyznawania i wypłaty kredytów studenckich w sposób sprawny i terminowy, należyty poziom ochrony kredytobiorcy, a także uwarunkowania socjalno-bytowe studentów i absolwentów.

Redaktor projektu ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce zaproponował aż cztery rodzaje tiret: 1) jako unormowane przez ZTP kolejne wyliczenie jak w art. 280; 2) jako nieunormowany przez ZTP element zdania współrzędnie złożonego ze spójnikiem *jeżeli* jak w art. 301; 3) jako nieunormowane przez ZTP jedno ze zdań w zdaniu współrzędnie złożonym jak w art. 10, ust.6; 4) jako niezalecane przez ZTP motywy działania jak w art. 103.

Rozbicie zdania złożonego na wiele punktów oraz sygnowanie motywu obowiązującego w tiret jest nowym trendem redakcyjnym. Być może jednym ułatwia, innym utrudnia czytanie,

rozumienie i interpretację przepisu prawnego, ale z pewnością zakłóca płynność narracyjną wypowiedzi.

4.3. Wzorzec gatunkowy tekstu i jego realizacja w projekcie ustawy

Tytuł ustawy z rzeczownikiem *Prawo* informuje, że ustawa wkracza w różne gałęzie prawa i uwzględnia zasady prawa właściwe dla tych gałęzi¹⁰. Określenie *o szkolnictwie wyższym* charakteryzuje przedmiotowo zakres spraw regulowanych w ustawie. Preambuła jest deklaracją polityczną ustawy – na nią warto zwrócić szczególną uwagę.

W tradycji polskiej są eksponowane cele stawiane przed ustawą w preambułach. Przykładem są przedwojenne ustawy: ustawa o szkołach akademickich z 1920 r., w której preambuła przedstawiała każdemu, kto ją czytał, intelektualne zadania szkół akademickich – by służyć nauce i ojczyźnie, szukać i dochodzić prawdy, poznawać prawdę i upowszechniać ją wśród całego narodu w celu moralnego i umysłowego doskonalenia rodzaju ludzkiego¹¹. Przykładem jest także ustawa o ustroju szkolnictwa z 1932 r., której celem użytecznym było

---

¹⁰ Por. S. Wronkowska, M. Zieliński. 2012. *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*, Warszawa, s. 64.

¹¹ Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich (Dz. U. poz. 494 Nr 72) artykułów jest 114, ustawa ma 18 stron. „Wstęp. Najwyższe uczelnie, poświęcone pielęgnowaniu i szerzeniu wiedzy, noszą w Państwie Polskim w ogólności nazwę szkół akademickich, a w szczególności wszechnic, czyli uniwersytetów, szkół głównych, politechnik i akademii. Zadaniem ich jest służyć nauce i ojczyźnie. W tym celu mają one szukać i dochodzić prawdy we wszystkich gałęziach wiedzy ludzkiej, oraz przewodniczyć na drodze poznawania tej prawdy przez młodzież akademicką, a przez nią rozpowszechniać ją wśród całego narodu polskiego w imię zasad przyświecających moralnemu i umysłowemu doskonaleniu się rodzaju ludzkiego. Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. (Dz.U. Nr 29poz. 246 i 247) [s. 594–603, artykułów jest 62, ustawa ma 7 stron]. „Wstęp. Ustawa niniejsza wprowadza takie zasady ustroju szkolnictwa, które mają ułatwić Państwu organizację wychowania i kształcenia ogółu świadomych swych obowiązków i twórczych obywateli Rzeczypospolitej, obywatelom tym zapewnić jak najwyższe wyrobienie religijne, moralne, umysłowe i fizyczne oraz jak najlepsze przygotowanie do życia, zdolniejszym zaś i dzielniejszym jednostkom ze wszelkich środowisk umożliwić osiągnięcie najwyższych szczebli naukowego i zawodowego wykształcenia”.

ułatwić państwu organizację i kształcenie obywateli, a obywatelom zapewnić wielostronne wychowanie i najlepsze przygotowanie do życia.

W preambułach aktów normatywnych PRL stylistyczne cechy, takie jak nazwy nieostre i zwroty niedookreślone, wypowiedzi ocenne i opisowe, miały znamię propagandy. Po roku 1989 preambuły w polskim prawodawstwie pojawiają się sporadycznie, a nadawca tekstu nie wypracował ich reguł teleologicznych, aksjologicznych i redakcyjnych. W ustawie o szkolnictwie wyższym z 2005 roku nie ma preambuły. Toteż w nowej ustawie o szkolnictwie wyższym i nauce była okazja opracować wstęp do aktu prawnego, który przybliżałby jego ideę i cel legislacji. Czy tak jest?

Uwagę badacza tekstu prawnego zwraca sposób komunikowania się nadawcy z odbiorcą. Nie jest to narracja opisowa, jak podpowiada tradycja i zalecają przepisy legislacyjne. Preambuła w projekcie ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce jest tekstem normatywnym – kwalifikuje postępowanie osób fizycznych i osób prawnych z pozycji nadawcy, który władzę oddaje pod rządy prawa. Cechą stylistyczną tej preambuły jest sposób wyrażania modalności deontycznej w zdaniach normatywnych, werbalizujących obowiązki postępowania dla konkretnych adresatów:

- *obowiązkiem władzy publicznej jest...*;
- *każdy uczony ponosi odpowiedzialność za...*;
- *uczelnie oraz inne instytucje badawcze realizują misję...*

Preambuła kieruje nakazy do władzy publicznej, do każdego z uczonych oraz do uczelni i instytucji badawczych. Ponadto tę treść preambuły wydzielono w tiret oznaczone graficznie znakiem typograficznym półpauzy jak w przepisach prawnych. Styl preambuły wpływa na zmianę jej znaczenia przy wykładni prawa, ponieważ forma nakazowa wypowiedzi nie jest deklaracją ideową, ale rodzi skutki prawne dla adresatów. W tabeli 4. zostały porównane stylistyczne warianty preambuły, by zaproponować wybór przekazu ideowego.

Tabela 4. Nowy i tradycyjny sposób redagowania preambuły

PREAMBUŁA W PROJEKCIE USTAWY	PREAMBUŁA ZREDAGOWANA TRADYCYJNIE
Uznając, że dążenie do poznania prawdy i przekazywanie wiedzy z pokolenia na pokolenie jest	Poznanie prawdy i przekazywanie wiedzy jest szlachetną działalnością człowieka.

<p>szczególnie szlachetną działalnością człowieka oraz dostrzegając fundamentalną rolę nauki w tworzeniu cywilizacji, określa się zasady funkcjonowania szkolnictwa wyższego oraz prowadzenia działalności naukowej w oparciu o następujące pryncypia:</p> <ul style="list-style-type: none"> – obowiązkiem władzy publicznej jest tworzenie optymalnych warunków dla wolności badań naukowych i twórczości artystycznej, wolności nauczania oraz autonomii społeczności akademickiej, – każdy uczony ponosi odpowiedzialność za jakość i rzetelność prowadzonych badań oraz za wychowanie młodego pokolenia, – uczelnie oraz inne instytucje badawcze realizują misję o szczególnym znaczeniu dla społeczeństwa: wnoszą kluczowy wkład w innowacyjność gospodarki, przyczyniają się do rozwoju kultury, współkształtują standardy moralne obowiązujące w życiu publicznym. 	<p>Uczelnie i instytucje badawcze spełniają tę szczególną misję dla społeczeństwa: wnoszą kluczowy wkład w innowacyjność gospodarki, przyczyniają się do rozwoju kultury, współkształtują standardy moralne obowiązujące w życiu publicznym.</p> <p>Dostrzegając fundamentalną rolę nauki w tworzeniu cywilizacji, ustanawia się zasady funkcjonowania szkolnictwa wyższego i działalności naukowej, zobowiązuje się władze publiczne do tworzenia optymalnych warunków dla wolności badań naukowych i twórczości artystycznej, wolności nauczania oraz autonomii społeczności akademickiej. Jakość i rzetelność prowadzonych badań i wychowanie młodego pokolenia powierza się każdemu uczonemu.</p>
--	---

Preambuły napisane stylem tradycyjnym i stylem nowym mają tę samą treść, lecz inną wymowę ideową. W stylu tradycyjnym wymieniono ogólnie wartości uniwersalne i cel praktyczny wydania ustawy. W preambule do projektu ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce nie zaanonsowano celu wydania ustawy, lecz ustanowiono konkretne normy postępowania dla konkretnych adresatów, uznając, że normy te są pryncypiami funkcjonowania szkolnictwa w dążeniu do wartości uniwersalnych. Być może taki sposób pisania preambuły nawiązuje do wzorców europejskich, do ich stylu ewidentnie normatywnego¹².

¹²Por. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia

Projekt ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce przedstawia typowy korpusu aktu stanowienia prawa. Badacz języka z łatwością rekonstruuje wzorzec superstruktury tekstu ustawodawczego w kolejnych działach i artykułach będących jednostkami formalnymi tekstu, a także organizację makrostruktury przekazującej treść poszczególnych działów w układzie linearnym oraz organizację mikrostruktury jako wzorca formalnego przepisów prawnych przekazujących jednostki myśli informacyjnych nadawcy tekstu. Treść przepisów prawnych w poszczególnych działach dotyczy funkcjonowania uczelni i instytutów badawczych (II-IV), nadawania stopni naukowych pracownikom uczelni i instytutów badawczych (V), ewaluacji jakości kształcenia i działalności naukowej (VI), odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, studentów i doktorantów (VII), warunków studiowania cudzoziemców w Polsce (VIII). Przepisy prawne regulują działalność instytucji przedstawicielskich w środowisku szkolnictwa wyższego i nauki oraz działalność organów pomocniczych ministra (IX), ustanawiają systemy informatyczne szkolnictwa wyższego i nauki (X), regulują wynagrodzenie, stypendia i nagrody dla naukowców i studentów (XI) oraz finansowanie nauki i gospodarkę finansową uczelni (XII). Przepisy prawne ustanawiają też nadzór nad szkolnictwem wyższym i nauką (XIII). Pod koniec korpusu tekstu ustawy zamieszczono przepisy szczególne definiujące specjalność uczelni (XIV) oraz przepis końcowy o wejściu ustawy w życie (XV).

W korpusie tekstu ustawy nietypowe jest rozmieszczenie przepisów ogólnych – znajdują się one w dwóch jednostkach formalnych superstruktury: w dziale I oraz w dziale V rozdział 1. Pod względem treści i formy nietypowe są przepisy prawne w dziale X, w których zamieszczono formularze wykazów zawierających szczegółowe dane o osobach uczestniczących w działalności naukowej

---

dyrektywy 95/46/WE (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 119 4 maja 2016). Por. jeden z punktów wstępu obejmującego 32 strony tekstu:

(33) W momencie zbierania danych często nie da się w pełni zidentyfikować celu przetwarzania danych osobowych na potrzeby badań naukowych. Dlatego osoby, których dane dotyczą, **powinny móc wyrazić** zgodę na niektóre obszary badań naukowych, o ile badania te są zgodne z uznanymi normami etycznymi w zakresie badań naukowych. Osoby, których dane dotyczą, **powinny móc wyrazić** zgodę tylko na niektóre obszary badań lub elementy projektów badawczych, o ile umożliwia to zamierzony cel.

(nauczycieli, studentów, doktorantów) i o osobach mających dostęp do tych danych, a także wykazy zawierające dane o uczelniach i instytutach naukowych. Są to formularze administracyjne.

W artykułach projektu ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce dyskusyjny jest tok wypowiedzi. Swobodna narracja została zastąpiona wyliczanką. Brak wyraźnego podziału artykułu na część narracyjną i część normatywną zakłóca logiczny porządek wypowiedzi. Chodzi o czytelne rozróżnienie, że jeżeli w świecie rzeczywistym zaistnieją określone warunki, w których przepis prawny ma obowiązywać, to nadawca tekstu stawia w sytuacji przymusowej adresata normy, by zapewnić określony porządek prawny.

Uwagi końcowe

Analiza lingwistyczna tekstu projektu ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce ze względu na wykorzystanie wiedzy prawniczej i językoznawczej o języku prawnym w aktach ustawodawczych wykazała, że performatywność, normatywność, abstrakcyjność i modalność wypowiedzi nadawcy tekstu to cechy pragmatyczne, które mają charakter pozajęzykowy. Ponieważ są podporządkowane sytuacji stanowienia prawa, więc językowy ich kształt jest różny. Jednak prawo stanowione istnieje materialnie tylko jako tekst prawny, mimo że obowiązuje w świecie materialnym. Tak więc prawo jest zakodowane w języku etnicznym istniejącym materialnie jako tekst prawny ze specyficznymi znakami języka prawnego, zdolnymi wyrażać performatywność, normatywność, modalności prawne i abstrakcyjność wypowiedzi. Przedmiotem odniesienia materiału językowego jest abstrakcyjny świat tekstu. Światem tekstu są normy prawne generalne, regulujące stosunki prawne tetyczne. W świecie tekstu ustawy istnieją przedmioty, czyli osoby, rzeczy, także czynności, stany i właściwości, które mają odniesienie do pojęć prawnych. W kulturze prawa stanowionego wzorcem tekstu prawnego jest ustawa. W ustawie materiał języka etnicznego konstruuje jednostki składniowe preambuły i korpusu tekstu sformułowanego jako artykuły przekazujące odbiorcy performatywność ustawy, normatywność przepisów prawnych i modalność zdania normatywnego.

Z analizy języka projektu ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce wynika, że redaktor tekstu w ogólnym zarysie kierował się *Zasadami techniki prawodawczej* (ZTP), lecz tekst ma także znamiona szczególne. Nowy jest styl preambuły – nie opisowy, lecz normatywny. W preambule zostały sformułowane przepisy prawne sformułowane jako nakazy skierowane do adresatów normy.

Redaktor projektu ustawy wprowadził także pewne innowacje w strukturze korpusu tekstu i w sposobie redagowania przepisów prawnych. Kształtując organizację myśli na etapie przed językowym według aspektów prawnego kodu językowego zgodnie z ustawodawczą sytuacją wypowiedzianą, pod pewnym względem złamał tradycyjne reguły pisanie ustawy. Przepisy ogólne zamieścił nie tylko na początku ustawy, lecz także na początku rozdziału V. Niekonwencjonalna jest redakcja artykułu. Zdania normatywne są dzielone na liczne ustępy i punkty, a ponadto zostały zastosowane cztery rodzaje tiret, w tym tiret wprowadzające motyw. Dyskusyjna jest tendencja zastępowania orzeczeń czasownikowych orzeczeniami w formie rzeczownika odczasownikowego. Redaktor tekstu ustawy rezygnował często z używania form orzeczeń modalnych na rzecz form orzeczeń czasownikowych lub imiennych z rzeczownikami odczasownikowymi w funkcji orzeczników, unikając bezpośrednich nakazów, zakazów lub dozwoleń. Może redaktorowi tekstu chodziło o przekazanie idei ustawy, że dla podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki ustanawia się **reguły egzekwowania** rezultatów działalności, czyli reguły pozyskiwania korzyści przez podmioty obowiązane do kształcenia jako działalności gospodarczej. Nie ustanawia się natomiast reguł postępowania dla adresatów norm prawnych, czyli reguł, że jednym podmiotom prawnym nakazuje się, zakazuje lub dozwala tak a tak kształcić innych, innym uczyć się, a jeszcze innym finansować tę działalność. Jeśli tak, to stylistyczna forma tekstu ustawy jest w pewnym sensie uzasadniona.

Spójność tekstową i komunikacyjną ustawy redaktor zorganizował wokół wyrazu *system* w rozumieniu socjologicznym systemu samoorganizującego się i samodiałającego jak w znanych teoriach systemów. W tak zorganizowanym systemie szkolnictwa wyższego i nauki uregulował działanie podmiotów systemu, podmiotów jego subsystemów oraz podmiotów różnych innych systemów, mimo że znaczenie słów *system* i *podmiot systemu*

nazywających elementy systemu i pojęcie podmiotu nie jest w pełni komunikowane za pomocą słów, lecz presuponowane tak, że możliwe jest wielorakie ich rozumienie – w kategoriach pojęć prawniczych, pojęć lingwistycznych, pojęć socjologicznych, a nawet w rozumieniu potocznym.

Używając w akcie mowy ustawodawczej struktur systemu polskiego języka prawnego dostosowanych do przekazania performatywności, normatywności i modalności wypowiedzi redaktor tekstu operuje dyskursem typu prawnego być może częściowo pod wpływem zwyczajów legislacyjnych Unii Europejskiej. Uwzględnia wiedzę teoretyczną nauk społecznych i nauk prawnych, ale też stylizuje przepisy prawne na język potoczny. Tak więc dyskusyjne formy wypowiedzi wykorzystuje celowo.

Bibliografia

- Dąmbska-Prokop, Urszula. 2012. *Wokół tekstu. Składnia, gramatyka tekstu, stylistyka, przekładoznawstwo*. Kraków: Wydawnictwo Sztuka i Wiedza.
- Engel, Ulrich. 1996. *Deutsche Grammatik*. Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Gizbert-Studnicki, Tomasz. 1991. O języku wstępów do tekstów prawnych. *Zeszyty Naukowe UJ. Prace z Nauk Politycznych* 28: 93–102.
- Gizbert-Studnicki, Tomasz. 2009. Postulat jasności i zrozumiałości tekstów prawnych a dostęp do prawa. W *Prawo i język*, red. Anna Mróz, Adam Niewiadomski, Monika Pawelec, 9–18. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Gortych-Michalak, Karolina. 2013. *Struktura polskich, greckich i cypryjskich aktów normatywnych. Studium porównawcze w aspekcie antropologicznym*. Wydawnictwo Poznań: Naukowe Kontakt.
- Kalinowski, Jerzy. 1953. Teoria zdań normatywnych. *Studia Logica* 1: 113–146.
- Lewandowski, Sławomir. 2015. Preambuła w prawodawstwie polskim XX i XXI wieku. W *Język polskiego prawa: perspektywa*

- europajska*, red. Adam Niewiadomski, Ewa Walewska, 81–96. Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego.
- Lizisowa, Maria Teresa. 1995. *Podstawowe terminy prawne w statutach staropolskich na tle słowiańskim. Studium semantyczne*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP.
- Lizisowa, Maria Teresa. 2008. Semantyka a struktura tekstu prawnego. W *Styl a semantyka*, red. Irena Szczepankowska, 381–400. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Lizisowa, Maria Teresa. 2016. *Komunikacyjna teoria języka prawnego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Kontakt.
- Luhmann, Niklas. 2007. *Systemy społeczne*. Przekł. Michał Kaczmarczyk. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Łapa, Romana. 2014. Relacje modalne we współczesnych aktach normatywnych. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Studia Językoznawcze* t. 21 (41), z. 2: 41–51.
- Nowak-Michalska, Joanna. 2012. *Modalność deontyczna w języku prawnym na przykładzie polskiego i hiszpańskiego kodeksu cywilnego*. Poznań: Wydawnictwo Rys.
- Pisarek, Walery. 1967. Pojęcie pola wyrazowego i jego użyteczność w badaniach stylistycznych. *Pamiętnik Literacki* 58/2: 493–516.
- Redelbach, Andrzej, Wronkowska Sławomira, Ziemiński Zygmunt. 1993. *Zarys teorii państwa i prawa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Sarkowicz, Ryszard. 1995. *Poziomowa interpretacja tekstu prawnego*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Sosnowski, Beniamin. 2016. Geneza, rola i cechy preambuły w aktach prawnych. *Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM* 6: 207–221 [<http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-74ab19f5-2ed5-447d-9d55-adb117998cbf>].
- Stelmach, Jerzy & Ryszard Sarkowicz. 1999. *Filozofia prawa XIX i XX wieku*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego: Kraków.
- Witowska, Alicja. 2014. Czym jest tiret? *Język Polski* XCIV 4: 303–213 [http://jezyk-polski.pl/wp-content/download/art_witowska_z-4-2014.pdf].
- Wronkowska, Sławomira, i Maciej Zieliński. 2012. *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.

Wronkowska-Jaśkiewicz, Sławomira, Zieliński, Maciej i Zygmunt
Ziemiński. 1974. *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*.
Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.